

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Козьмук Наталія Ігорівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net

Завалій Ольга Володимирівна,
студентка
факультету фінансів, економіки та обліку
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Анотація. Розглянуто види, форми та особливості грошових розрахунків підприємств, їхні принципи та взаємодію; проаналізовано позитивні і негативні риси різновидів грошових розрахунків підприємств. Висвітлено значущу роль грошових розрахунків у життєдіяльності всіх циклів роботи підприємства, потребу в налагодженні ефективних і прозорих потоків грошових коштів. Висвітлено напрями руху грошових коштів, перелічено й охарактеризовано принципи здійснення розрахунків та їх застосування. Запропоновано методику управління грошовими розрахунками підприємства з її поетапною реалізацією.

Ключові слова: форми грошових розрахунків, готівкові розрахунки, безготівкові розрахунки, принципи грошових розрахунків підприємств, платіжно-розрахункова система, грошові потоки, управління грошовими потоками підприємств.

Формул: 0; рис.: 0; табл. 0; бібл.: 8.

WAYS TO IMPROVE CASH SETTLEMENTS ENTERPRISES

Kozmuk Natalia,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Finances
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net

Zavaliy Olga,
student
of Faculty of Finance, Economics and Accounting
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»

Annotation. At present, Ukraine's economy requires rapid structural and technological change, while improving cash settlement mechanism, as its current condition is characterized by disorder of payment and settlement systems and payment crisis. Timely and full payment for the received material assets, work performed and services rendered, other debt is one of the main prerequisites and signs the efficiency of the economy as a whole and each of its separate entity. This article examines the types, forms and features cash payments businesses, their principles and interaction analyzed positive and negative traits varieties cash payments businesses. Deals with cash payments significant role in the life cycle of the enterprise and the need to establish effective and transparent flow of funds. Deals with the direction of the funds are listed and described the settlement principles and their application. The method of calculation of the cash businesses with its phased implementation.

Keywords: form of cash payments, cash payments, non-cash transactions, cash payments principles of business, payment and settlement system, cash flow, cash management businesses.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 8.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДЕНЕЖНЫХ РАСЧЕТОВ ПРЕДПРИЯТИЙ

Козьмук Наталья Игоревна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов
Львовского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net

Завалий Ольга Владимировна,
студентка
факультета финансов, экономики и учёта
Львовского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»

Аннотация. Рассмотрены виды, формы и особенности денежных расчетов предприятий, их принципы и взаимодействие, проанализированы положительные и отрицательные стороны разновидностей денежных расчетов предприятий. Освещено важную роль денежных расчетов в жизнедеятельности всех этапов и циклов работы предприятий и необходимость в налаживании эффективных и прозрачных денежных потоков. Рассмотрены направления движения денежных средств, перечислены и охарактеризованы принципы осуществления расчетов между предприятиями. Предложено методику управления денежными расчетами предприятия с ее поэтапной реализацией.

Ключевые слова: формы денежных расчетов, наличные расчеты, безналичные расчеты, принципы денежных расчетов предприятий, платежная система, денежные потоки, управление денежными потоками предприятий. Формул: 0; рис.: 0; табл. 0; библи.: 8.

Вступ. На сучасному етапі економіка України потребує швидких структурних і технологічних перетворень за одночасного удосконалення механізму грошових розрахунків, оскільки сучасний його стан характеризується розладом платіжно-розрахункової системи і платіжною кризою. Своєчасна і повна оплата за отримані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги, інші боргові зобов'язання є однією з головних передумов та ознак ефективності функціонування економіки в цілому і кожного його об'єкта окремо.

Виробничо-господарська діяльність кожного підприємства пов'язана з першочерговим завданням щодо ефективного управління грошовими потоками, незалежно від економічних умов, у яких воно перебуває. Ефективне управління грошовими ресурсами в сучасних економічних умовах є вкрай актуальним, оскільки фінансовий стан багатьох із них можна охарактеризувати як нестійкий. На підприємствах, здебільшого, відсутня належна організація фінансової системи, немає ефективного взаємозв'язку між структурними підрозділами, не встановлені і не розмежовані їхні функції. Брак кваліфікованих фахівців призводить до неефективного використання грошових коштів. Тому саме поглиблення теоретичної бази і розширення практичних рекомендацій є основою для вдосконалення системи управління грошовими потоками підприємств, забезпечення ефективної організації проведення розрахунків підприємствами, які, традиційно, є найважливішим самостійним об'єктом фінансового менеджменту.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідження методологічних основ формування та управління грошовими потоками, а також ефективності організації проведення розрахунків підприєм-

ствами присвячено науковій праці Ю. Вериги, В. Гливенка, А. Загороднього, В. Леня, В. Нехай, Г. Партин, Р. Слав'юка та інших українських і зарубіжних учених. Разом з тим у сучасних умовах господарювання особливого значення набуває розроблення нових форм і методів управління грошовими потоками з орієнтацією на специфіку діяльності підприємства.

Результати дослідження. Від організації та стану грошових розрахунків, своєчасного і повного надходження від платників коштів залежать ефективність грошового обігу, ціноутворення, кредитні відносини, фінансовий стан підприємств і, як підсумок, рівень добробуту населення. Як доказ цього твердження, у період економічної кризи спостерігаємо порушення функціонування системи грошових розрахунків, збільшення попиту на готівку та банківські кредити.

На нинішній день, коли спостерігається зниження рівня платоспроможності підприємств, порушення товарного і грошового обігу, неефективність діючого механізму розрахунків між підприємствами, який не стимулює їх до своєчасного виконання платежів, недостатньо тільки технічно здійснювати розрахункові операції, потрібно ще й удосконалювати організацію грошових розрахунків.

У ринковій економіці постійний кругообіг коштів, як у межах окремого підприємства, так і в масштабах економіки в цілому, є об'єктивною умовою їхньої життєдіяльності. Складовою цього кругообігу виступають грошові надходження і грошові витрати суб'єктів господарювання, будь-які види розрахунків між учасниками господарської діяльності. Грошовий обіг відображає відносини між учасниками процесу виробництва, розподілу, споживання, а тому має свої специфічні важелі впливу на хід і результати виробничо-господарської діяльності підприємства [1].

Грошовий оборот обслуговують готівкові та безготівкові розрахунки.

Розрахунки – одне з найбільш масових явищ у господарському житті будь-якого підприємства. Здійснюючи безперервний процес виробництва, кожне підприємство, з одного боку, безперервно завозить сировину, матеріали, паливо, тару, товари, а з другого – безперервно реалізує готові вироби, які виготовляють, або закуплені товари [2, с. 33].

Отже, розрахунки – це спосіб взаємодії суб'єктів господарювання у процесі реалізації, розподілу та перерозподілу суспільного продукту на засадах чинного законодавства країни.

Грошові розрахунки здійснюються за такими формами:

- готівкова;
- безготівкова;
- товарна (бартерна).

Вільні грошові кошти підприємств повинні обов'язково зберігатися в банку. Готівку, потрібну для забезпечення господарської діяльності, підприємства зберігають у своїх касах. Частина грошових коштів видають під звіт співробітникам підприємства для витрат, що виникають у зв'язку з виконанням доручень адміністрації підприємства.

Розрахунки між підприємствами та організаціями здійснюються, здебільшого, без участі готівки, шляхом перерахування коштів із рахунку в банку свого підприємства на відповідні рахунки інших підприємств. Це виключає використання в розрахунках готівки і пов'язаних із ними витрат на охорону, транспортування, але не виключає самої готівки з розрахункових операцій [3]. Ураховуючи сучасні тенденції на фінансовому ринку, обсяги безготівкових операцій щоденно зростають. Цьому сприяє і введення на законодавчому рівні обмежень щодо обсягів розрахунку готівкою.

Готівкові розрахунки – це сукупність матеріальних цінностей у формі готівки, які перебувають у розпорядженні підприємства для забезпечення його поточної фінансово-господарської діяльності. Обмеження готівкових розрахунків забезпечує суворий контроль з боку органів державної влади за рухом коштів як фізичних, так і юридичних осіб. Поряд з тим забезпечує швидкість обертання і відносну безпеку розрахунків для суб'єктів господарювання.

Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списують з рахунку платника і перераховують на рахунок отримувача коштів.

Між обігом готівкових і безготівкових коштів існує тісний зв'язок. Так, безготівкові кошти підприємств конвертуються в готівку при видачі заробітної плати працівникам. Останні обмінюють одержану зарплату в підприємствах торгівлі та сфери побуту на товари і послуги. Після цього виручка, одержана в касі підприємств, знову надходить на їхні поточні рахунки і далі рухається в безготівковій формі [2, с. 36]. Таким чином, обороти готівкових і безготівкових коштів взаємно доповнюють і зумовлюють один одного перерозподіл фінансових ресурсів, одержання і повернення тимчасової фінансової допомоги та ін.

Весь платіжний оборот підприємств (безготівковий і готівковий) поділяють на дві частини: розрахунки за товарними операціями і розрахунки за нетоварними операціями [4].

Розрахунки за товарними операціями – це взаємні розрахунки підприємств за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги. Вони є переважними, бо визначають характер і зміст роботи фінансової служби підприємства у сфері розрахунків. Від безперервності та планованості організації розрахунків за товарними операціями вирішальною мірою залежить стан усіх розрахунків підприємства, тобто його фінансовий стан.

До другої частини платіжного обороту належить велика група платежів нетоварного характеру, які відбуваються, головним чином, у зв'язку з виконанням усіляких фінансових зобов'язань підприємств. Такі платежі бувають:

- між підприємством та органами загальнодержавних фінансів (платежі підприємства до бюджету з прибутку, оплата податку на додану вартість, акцизного збору, платежі до загальнодержавних цільових грошових фондів, інші податкові та неподаткові платежі на користь держави);
- підприємством і комерційними банками (одержання і повернення кредитів, сплата процентів за користування ними, оплата інших банківських послуг);
- підприємством і його вищим органом або його засновниками – юридичними особами (платежі коштів на створення централізованих фондів, одержання коштів із цих фондів, договорів та угод. Установи банків можуть тільки пропонувати своїм клієнтам застосовувати ту чи іншу форму розрахунків, ураховуючи специфіку діяльності та конкретні умови, які можуть скластись у процесі розрахунків).

Ураховуючи значне збільшення обсягів саме безготівкових розрахунків, які проводять підприємства, розглянемо детальніше їхні форми і зміст.

Відповідно до територіального розміщення підприємств (покупців – продавців) і банківських установ, що їх обслуговують, безготівкові розрахунки поділяють на місцеві, міжміські та міжнародні [2, с. 24].

Місцеві розрахунки здійснюються між покупцем і постачальником продукції, якщо їх обслуговує одна установа банку або коли банк постачальника і банк покупця розміщені в тому самому населеному пункті.

Міжміські розрахунки – це розрахунки, які здійснюються між покупцем і постачальником через банки (постачальника і покупця), що є в різних регіонах.

Міжнародні розрахунки – це розрахунки, які здійснюються за операціями купівлі-продажу через банк постачальника, яким є зарубіжний банк.

Ефективність функціонування кожного окремого суб'єкта господарської діяльності значною мірою залежить від організації розрахунків, що ґрунтується на певних принципах [4, с. 12]:

- обов'язкове зберігання грошових коштів на рахунках у банку;

- вільний вибір установи банку для відкриття поточних рахунків;
- вільний вибір способів розрахунків і платежів;
- списання коштів за дорученням власника рахунку;
- здійснення платежів у межах наявних на рахунку коштів;
- дотримання установлених законодавством правил.

Перший принцип безготівкових розрахунків стосується обов'язкового зберігання підприємствами та установами грошових коштів на рахунках в установах банку (за винятком перехідних залишків у касі в межах встановленого ліміту готівки).

Другий принцип полягає в тому, що підприємствам надано право вибору установи банку для відкриття рахунків усіх видів (основного і додаткового) за згодою банку.

Третій принцип – принцип самостійного (без участі банків) вибору підприємствами форми розрахунків та закріплення їх у своїх нормативних документах.

Четвертий принцип – кошти з рахунку підприємства списують за розпорядженням його власника. Ураховуючи можливість відкриття кількох рахунків, суб'єкт підприємницької діяльності визначає один із рахунків як основний.

П'ятий принцип стосується відкриття рахунків. Поточні рахунки підприємствам – суб'єктам підприємницької діяльності відкривають установи банків тільки за умови повідомлення про це податкового органу.

Шостий принцип полягає в терміновому здійсненні платежів. Момент здійснення платежу має бути максимально наближеним до часу відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг.

Крім того, варто зазначити, що платежі здійснюються в межах залишків коштів на рахунках платника або в межах наданого банківського кредиту [5]. А розрахунки між суб'єктами підприємницької діяльності можуть здійснюватись готівкою. При цьому постачальник – отримувач коштів повинен суму отриманої готівки провести через касову книгу і повернути її в повному обсязі на свій рахунок у банк. Використання готівки, пов'язане з виплатою заробітної плати, премій, винагород, матеріальної допомоги, дивідендів, провадиться тільки через її отримання з каси банків. Такий порядок дає змогу контролювати своєчасну сплату податків, внесків та інших обов'язкових платежів, розмір яких залежить від фонду оплати праці.

За основу створення ефективної системи управління грошовими потоками на підприємстві пропонуємо розглянути Методику управління розрахунковими операціями на підприємстві.

Методика описує етапи функціонального змісту діяльності щодо управління розрахунковими операціями на підприємстві. Її реалізація дозволить, шляхом проведення ряду послідовних аналітичних операцій, створити ефективну систему управління грошовими розрахунками.

Процес реалізації цієї методології складається з таких етапів.

1. Планування і розроблення системи управління грошовими розрахунками підприємства.
2. Складання платіжного календаря підприємства.
3. Аналіз та оцінка динаміки грошових потоків у попередніх звітних періодах.
4. Оптимізації грошових розрахунків на основі отриманих результатів.
5. Планування грошових розрахунків підприємства в розрізі окремих їхніх видів.
6. Забезпечення створення системи ефективного контролю за грошовими потоками підприємства.

Кожен із перерахованих етапів складається з послідовних кроків дій. Розглянемо їх детальніше. Зокрема, планування і розроблення системи управління грошовими розрахунками складається з таких кроків дій:

- визначення цілей і завдань системи управління грошовими потоками. Цей крок допоможе керівникам підприємства в усвідомленні доцільності управління грошовими потоками. Цілі мають бути сфокусовані на визначенні масштабу проблем, пов'язаних з управлінням грошовими потоками, і виявлення конкретних проектів для поліпшення;
- визначення основних критеріїв управління грошовими потоками. Для досягнення поставленої мети потрібно визначити основні критерії управління грошовими потоками, при цьому скласти їхній зразковий перелік;
- класифікація грошових потоків підприємства за основними ознаками. На відміну від попереднього кроку, тут розробляють комплексну класифікаційну характеристику грошових потоків підприємства, яка залежно від виду поставленого завдання дозволяє оцінити й обрати область управлінської дії. Класифікація грошових потоків дозволяє цілеспрямовано здійснювати облік, аналіз і планування грошових потоків на підприємстві;
- вибір підрозділів, відповідальних за надання інформації, аналіз, оптимізацію, планування і контроль за грошовими потоками. На цьому етапі треба обґрунтувати вибір тієї або іншої служби, відповідальної за надання даних, а також відповідальних безпосередньо за проведення аналізу, оптимізації, планування грошових потоків і контролю за виконанням управлінських рішень у цьому напрямі.

Доцільно закріпити ці функції за бухгалтерією підприємства, економічним (плановим) відділом і фінансово-аналітичною службою (якщо така служба створена на підприємстві), розподіливши обов'язки згідно з їхніми можливостями. Для досягнення найбільшого ефекту від управління грошовими потоками варто добитися взаємозв'язку в роботі цих підрозділів.

Складання платіжного календаря підприємства відбувається за етапами і структурою, затвердженою керівництвом підприємства. Зазвичай, платіжний календар складають на календарний квартал із розподілом за місяцями [6; 7].

Етап проведення аналізу та оцінки динаміки грошових потоків у попередніх звітних періодах досягається:

- визначенням джерел інформації – визначаються основні джерела інформації, внутрішні і зовнішні, потрібні для аналізу грошових потоків підприємства. Основними джерелами даних служать форми фінансової звітності підприємства, які складає бухгалтерія. Отримання інформації із зовнішніх джерел може здійснювати або економічний відділ, або фінансово-аналітична служба підприємства залежно від особливостей потрібних даних;
- вертикальним і горизонтальним аналізом грошових потоків підприємства. Цей крок є важливою частиною усього етапу. Безпосереднім об'єктом аналізу є дані фінансової звітності підприємства. Горизонтальний аналіз ґрунтується на розрахунку аналітичних показників після кожної аналітичної статті (на основі Форми № 1 бухгалтерської звітності «Баланс») у формі абсолютних змін, виявлення закономірностей і причин змін. Вертикальний аналіз базується на розгляді структурних змін у надходженні грошових коштів, їх витрачання, а також причин виникнення;
- виявленні чинників, що впливають на грошові потоки підприємства. Ця дія полягає в розробленні системи чинників, що впливають на грошові потоки. У процесі його здійснення визначаються особливості функціонування підприємства, особливості руху грошових коштів. Розроблена система чинників допоможе визначити об'єкти управлінської дії;
- розрахунком фінансових показників. На цьому етапі розраховують чистий грошовий потік, показники ліквідності, оборотності ефективності грошових потоків, порівнюють результати розрахунків окремих показників з граничними верхніми і нижніми межами. Виявляються причини відхилень. Розрахунок показників

дозволить оцінити фінансовий стан підприємства і рівень платоспроможності.

Етап оптимізації грошових розрахунків на основі отриманих результатів включає:

- розроблення підсистеми оптимізації грошових потоків припускає оптимізацію грошових потоків за двома напрямками:

- 1) оцінка достатності чистого грошового потоку;
- 2) розрахунок оптимального залишку грошових коштів.

Планування грошових розрахунків підприємства в розрізі окремих їхніх видів відбувається з урахуванням:

- допустимих обсягів, визначених на рівні чинного законодавства.

Зокрема, нещодавно (4 січня 2017 р.) НБУ зменшив у три рази (із 150 тис. грн до 50 тис. грн) граничний розмір суми, на яку фізособи можуть проводити готівкові розрахунки між собою та зі суб'єктами господарювання (юрособами та підприємцями) [8];

- запланованих потоків, відображених у платіжному календарі підприємства.

Прикінцевий етап забезпечення створення системи ефективного контролю за грошовими розрахунками підприємства формується і втілюється спеціально сформованими службами внутрішнього аудиту на підприємстві та підрозділами фінансового відділу за дорученням керівництва. Якщо ж говорити про зовнішні органи контролю, зокрема представників державної фіскальної служби, державної фінансової інспекції та інших, їхні компетенції та повноваження визначені на рівні чинного законодавства.

Висновки. Таким чином, сьогодні надзвичайно актуальним завданням залишається забезпечення здійснення прозорих і повних розрахунків між суб'єктами господарської діяльності. Очевидним є те, що на перше місце за обсягами здійснення виходять саме безготівкові розрахунки, що забезпечують прозорість, безпеку та законність їх здійснення між суб'єктами господарської діяльності. І тільки вирішення цих завдань забезпечить ефективний кругообіг грошових коштів і функціонування всіх учасників фінансового ринку.

Список використаної літератури

1. Верига Ю. А. Облік і звітність суб'єктів малого підприємництва : навч. посіб. / Ю. А. Верига. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 264 с.
2. Лень В. С. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика : навч. посіб. / В. С. Лень, В. В. Гливіченко ; за ред. В. С. Лєня. – Вид. 4-те. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2012. – 752 с.
3. Партин Г. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Г. О. Партин, А. Г. Загородній. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К. : Знання, 2006. – 379 с.
4. Лень В. С. Політика бухгалтерського обліку в бюджетних установах: зміст та структура / В. С. Лень, В. А. Нехай // Вісник Черкаського державного технологічного університету. – 2014. – № 4 (76). – С. 289–301. – (Серія «Економічні науки»).
5. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств : підручник / Р. А. Слав'юк. – К. : УБС НБУ, 2007. – 550 с.
6. Офіційний сайт газети «Все про бухгалтерський облік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : vobu.com.ua.
7. Сайт для бухгалтерів бюджетних установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://buhgalter.com.ua.
8. Financial Accounting – manage finance and business information [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://financialaccounting.us.

References

1. Veryha, Iu. A. (2012). *Oblik i zvitnist sub'iektiv maloho pidpriemnytstva* [Accounting small businesses]. Poltava : PUET [in Ukrainian].
2. Len, V. S. (Eds.), & Hlyvenko, V. V. (2012). *Bukhhalterskyi oblik v Ukraini: osnovy ta praktyka* [Accounting in Ukraine: Fundamentals and Practice]. (4nd rev). Ternopil : Navchalna knyha-Bohdan [in Ukrainian].
3. Partyn, H. O., & Zahorodnii, A. H. (2006). *Finansy pidpriemstv* [Finance Companies]. (2nd rev). Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
4. Len, V. S., & Nekhai, V. A. (2014). *Polityka bukhhalterskoho obliku v biudzhetnykh ustanovakh: zmist ta struktura* [Politics accounting in budgetary institutions, content and structure]. *Visnyk Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Serii ekonomichni nauky – Proceedings of Cherkasy State Technological University. Series: Economics*, 4 (76), 289–301 [in Ukrainian].
5. Slaviuk, R. A. (2007). *Finansy pidpriemstv* [Finance companies]. Kyiv : UBS NBU [in Ukrainian].
6. *Ofitsiyni sait hazety «Vse pro bukhhalterskyi oblik»* [The official website of the newspaper «All of accounting»]. www.vobu.com.ua. Retrieved from : <http://www.vobu.com.ua> [in Ukrainian].
7. *Sait dlia bukhhalteriv biudzhetnykh ustanov* [Website for accountants budget organizations]. buhgalter.com.ua. Retrieved from : <http://buhgalter.com.ua> [in Ukrainian].
8. *Financial Accounting – manage finance and business information*. financialaccounting.us. Retrieved from : <https://financialaccounting.us>.